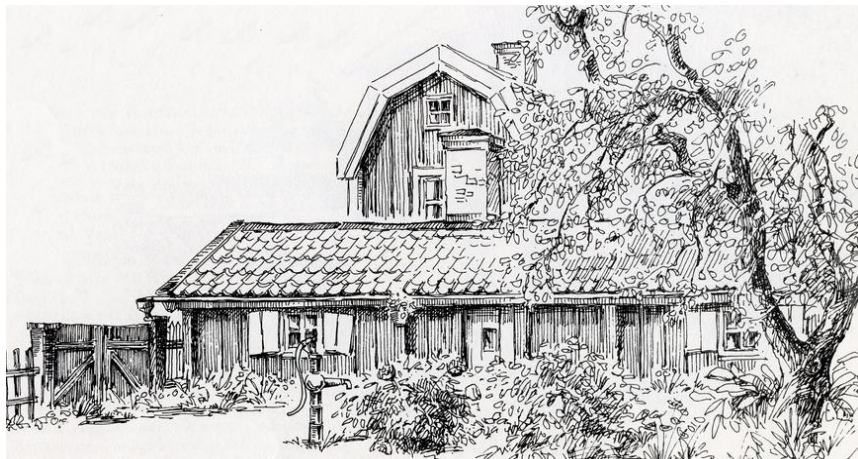

Rydebergsstugan...

... men vilka var Rydebergarna och hur levde de?

Hörsägner och skrönor, sant eller osant?

"Ryggåsstugan i Söderköping bytesobjekt vid kanalbygget", var rubriken på en tidningsartikel i NT-ÖD måndagen 4 december 1961. Artikeln fortsätter, "Söderköpings mest fotograferade hus torde vara den lustiga lilla ryggåsstuga vid Drothems kyrka".

Det senare påståendet är möjligen sant men resten av artikeln, inklusive rubriken, är hörsägner och skrönor, vilka med tiden har en tendens att bli till sanningar. Källan till artikeln var förre skräddaren Erik Karlsson (född 1880) som var gift med en av systrarna Rolin som växte upp i stugan. NT-ÖD betyder att *"... herr Karlsson väl känner till stugans förflutna..."* och *"... att herr Karlsson kan berätta dess historia från början av 1800-talet..."* Enligt tidningsartikeln skulle Göta kanalbolaget köpt stugan omkring 1810 och erbjudit den som bytesobjekt mot en liknande stuga, som revs i samband med kanalbygget. Stugan skulle ha tilldelats en person vid namn Rydeberg. NT-ÖD:s berättelse låter vederhäftig men är helt felaktig. Ett litet korn av sanning finns dock i herr Karlssons berättelse, nämligen att stugans historia har en koppling till Göta kanalbygget, men på ett helt anorlunda sätt än vad NT-ÖD skriver.

Skylden på stugans gavel berättar en annan hörsägen, nämligen: *"Enligt hörsägen har stugan legat där Göta kanal nu går fram och flyttades hit när kanalen grävdes."* Även detta påstående är felaktigt.

Rydebergsstugan är omgärdad av skrönor och hörsägner och enligt ett rykte skulle stugan även ha förlorats i ett pokerparti. Alla dessa skrönor, hörsägner och rykten har ett litet korn av sanning i sig. En sanning, som allt eftersom historierna berättats vidare, har förvanskats och "kryddats". Men den oförvanskade sanningen om stugans historia finns att tillgå i våra förnämliga gamla arkiv. Där har inget blivit till hörsägner eller skrönor och inga rykten uppstått under årens och generationernas gång. Dokumenten har legat stilla i mörka arkiv och väntat på att bli upptäckta.

"skrivet med kursiverad stil är citat"

Rätten att berätta?

Får jag presentera kvinnan till vänster på fotot av "Ryggåsstugan", min mormors farmor Johanna Charlotta Svensdotter, gift Rydeberg. Johanna Charlotta var född 1836 och levde i stugan intill sin död 1915. Vem kvinnan till höger är vet jag inte, men paret Rolin bodde i andra halvan av stugan när fotot togs, varför det möjligt är Anna Greta Persdotter, gift Rolin.

Fotot är ett välkänt vykort taget 1907-08 och det har publicerats i flera böcker om Söderköping. Bilden är också publicerad i ett stort verk, som heter "Sveriges städer nu och fordom", där prosten Hugo Ulander skrivit om Söderköping. Boken kom ut 1915 och redan då, för ca 100 år sedan, var stugan och miljön så unik att den fick plats i detta stora verk.

Innan jag började släktforska hade jag inte en aning om att släkten, på min mormors sida, hade sina rötter i den här stugan och vad jag fann var fattigdom näst intill svält, dryckenskap och annat elände, vilket tidigare generationer inte velat berätta om, kanske till och med skämts över. Vilken rätt har då jag att berätta detta offentligt? Den rätten har jag tagit mig, för jag anser att berättelsen säger mera om den tid personerna levde i och hur det kunde vara att födas och leva på "samhällets baksida", än den säger om personerna i sig. Jag känner en ödmjuk tacksamhet över att slippa dela mina släktingars livsvillkor, vilkas gener jag bär idag och som gjort mig till den person jag är. Här sitter jag i en bekväm kontorstol framför datorn och skriver i behaglig rumsvärme, medan snöstormen yr utanför fönstren. Nej, livet är inte rättvist.

Parstuga

Rydebergsstugan är en så kallad parstuga, alltså ett tvåfamiljshus, dåtidens parhus. Genom en låg entrédörr kommer man in i den gemensamma farstun med förråd ("förstufwan och därtill hörande Contoir"). Det finns ett rum på var sida om farstun, ett rum till vänster och ett rum till höger. Vanligtvis bodde en familj i varje rum. Stugan har två murstockar, varje rum hade alltså sin egen eldstad.

Järnspisel kom först i slutet av 1800-talet, innan dess eldades en öppen eld för uppvärmning av stugan och för matlagning.

Parstugor var vanliga i Söderköping på 1600- och 1700-talen men Rydebergsstugan är nu den enda kvarvarande, vilket gör den unik. Övriga parstugor har brunnit i någon av Söderköpings bränder, eller rivits. Vid en arkeologisk utgrävning år 1961-65 i området mellan Vintervadsgatan och Lillån undersöktes en brunnen parstuga från 1500-talet, vilken var av samma typ som Rydebergsstugan.

Släktforskning

Varför har då jag intresserat mig för Rydebergsstugan? Svaret är "Idas svarta ask". Ida, min mormors mor, samlade i en svart ask under 1880/90-talen brev, tidningsurklipp, foton, dikter, anteckningar, 1890-års almanacka, med mera. Asken har jag kallat för "Idas svarta ask". Den är nämligen svart men inte enbart på utsidan, utan även innehållet är svart och beskriver en mycket dramatisk och tragisk period i Idas liv. Det var som att öppna asken till ett pussel när jag öppnade "Idas svarta ask" och nyfikenheten drev mig att lägga detta pussel. Jag började släktforska. Släktforskningen ledde direkt till Rydebergsstugan, vilket var en total överraskning. Stugan och framför allt Rydebergarna har sedan dess tagit en stor del av min pensionärstid.

Under en berättarafton i S:t Ragnhilds Gilles regi, på biblioteket Stinsen i Söderköping 23 oktober 2013, berättade jag under rubriken "Rydebergsstugan... men vilka var Rydebergarna och hur levde de?" och det är denna berättelse jag nu ska återge.

Släktforskning är som att lägga pussel, med den skillnaden att man inte vet hur den färdiga bilden ser ut. Mitt "släktforskarpussel" har nu kommit så långt, att en bild av Rydebergsstugan och Rydebergarna tydligt går att urskilja. Bitarna i mitt pussel har jag hämtat från Landsarkiv i Vadstena, Landstingsarkivet i Linköping, Söderköpings kommunarkiv, kyrkoböcker genom Arkiv Digital och egna brev och foton, som tidigare generationer sparat. En och annan pusselbit saknas fortfarande, men där får fantasin ta vid och det mest sannolika får fylla tomrummet. Men för att inte ge upphov till ännu flera hörsägnar och skrönor ska jag i denna artikel klart hålla isär och redovisa, vad jag vet och vad jag *tror* att jag vet.

Rydebergsstugan eller Kalle mä pipa stuga

Rydeberg och Kalle mä pipa är inte samma person. Rydeberg är stugans 1800-talshistoria med kopplingen till bygget av Göta kanal, medan Kalle mä pipa är en 1900-talsfigur.

Stugan är idag mest känd som "Kalle mä pipas stuga", medan namnet "Rydebergsstugan" är mera sällsynt, vilket inte är så märkligt. Många känner nämligen Kalle mä pipa från boken "Söderköpingsprofiler", medan Rydebergarna är totalt okända och anonyma. I boken berättar Carl-Gustaf Granström, under pseudonymen Fänkål, lustiga episoder och skrönor om söderköpingsoriginal på tidigt 1900-tal, bland annat om Kalle mä pipa. Han hette egentligen Nils Magnus Carlsson och var ringare i S:t Laurentii kyrka. Kalle mä pipa köpte halva stugan 1915 efter Rydeberg på en auktion, som jag återkommer till. Han bodde i stugan ett tjugotal år, till 1938.

Men varför heter då stugan Rydebergsstugan och vem var Rydeberg? Den kunde väl lika gärna fått namnet Danielssonsstugan eller Rolinsstugan eller något annat namn av alla de familjer, som bott i stugan? Svaret är att Rydebergarna är unika i stugans historia. Fem generationer av släkten Rydeberg har varit skrivna i stugan. De två första generationerna dock under ett annat namn än Rydeberg. Tre generationer av släkten har ägt stugan i cirka åttiofem år och under en tioårsperiod ägde de hela parstugan, båda hälfterna. Rydebergarna var också många. Under några år på 1870-talet var åtta Rydebergare skrivna i stugan, far och mor, fem barn och en gammal farmor. Rydebergarna var också välkända i staden och många rykten gick, bland annat om varifrån Rydebergsnamnet kom, även om det inte var officiellt. En stor del av stugans 1800-talshistoria är förknippad med Rydebergarna, och svaret på huruvida stugan flyttats i samband med kanalbyggt inryms i Rydebergsepoiken.

Stugan har även andra benämningar:

Hospitalskvarteret nr 31 (portnummer, adress)

Hospitalskvarteret nr 56 (nummer i stadskartan)

Ryggåsstugan

Tomt nr 7 i kvarteret Ryggåsstugan

Rydebergarna

Den 15 januari 1831 föddes i Söderköping, S:t Laurentii församling, ett gossebarn, som fick namnet Carl August. Modern Brita Stina Ericsdotter*, född 1809, var piga hos borgmästare Cederborg i Söderköping. Carl

*Brita Stina Ericsdotter kallar sig också Brita Christina Andersson

Augusts far är i födelse-och dopboken "oangifven" och lille Carl August är alltså född utom äktenskapet. Han fick därför epitetet "oäkta", något Carl August skulle få leva med resten av sitt liv.

Barn födda utom äktenskapen kallades oäkta och var klart diskriminerade. De hade inte samma möjligheter som andra till arbete, exempelvis kunde en oäkting inte börja som lärling i ett skråyrke. Oäkta barn hade heller inte någon arvsrätt. Först 1866 fick de arvsrätt efter sin mor och efter sin far långt senare. Ett oäkta barn kunde bli äkta om fadern erkände barnet och föräldrarna gifte sig men Carl Augusts far hade andra planer i livet än att gifta sig med en fattig piga, så Carl August förblev oäkta.

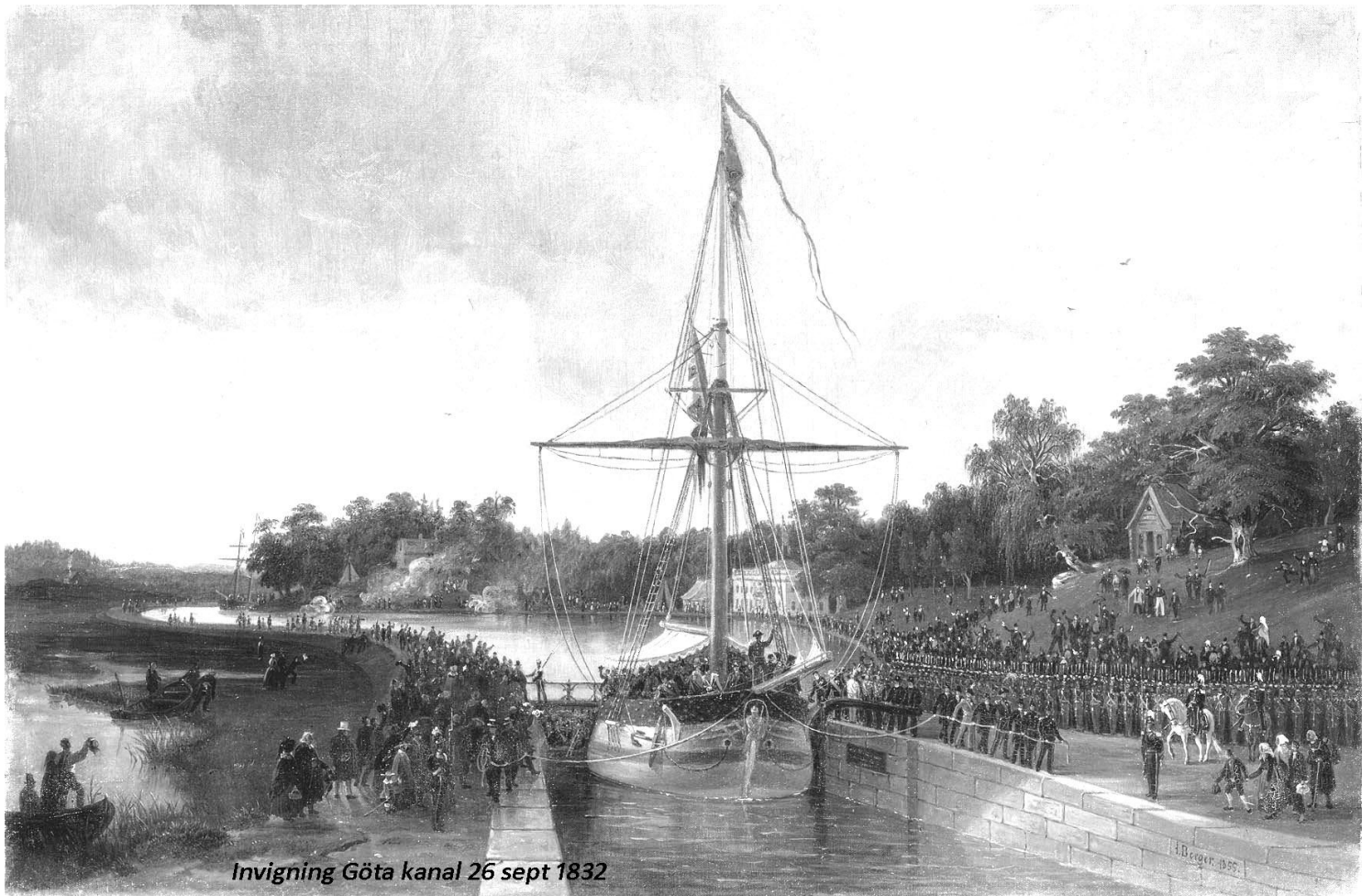
Födde Barn i Söderköping År 1831			
Januarii			
Johan Theodor	14	20	26
Föräldrar: J. d. Stads Fiscalen G. J. Wendt och Joesf fru Johanna Wilsd ^r			
Faddrar: N. Wärdssköpningen C. P. De laval och V. Krono Wedfällningsman Axel Rehnb. Fru Stenofforskans C. W. Cöbler och de Jellekna Charlotte och Pauline Cöbler.			
Carl August	15	15	21
Oäkta.	Modren: Brita Stina Wiksd ^r Pigi hos Borgmäst. Cederborg Fadren: Oangifven.		
Faddrar: Arbetik. Joh. Hauuuarström och de fru Christina Mansd ^r i Sina. Säck. Carl N. J. Olander och Pigi. Anna St. Mansd ^r .			

S:t Laurentii Födelse- och dopbok

Ensamstående mödrar med oäkta barn hade det svårt på den här tiden. Allt sexuellt umgänge utom äktenskapet var i lag förbjudet och att avla barn utom äktenskapet straffades både av kyrkan och av staten. Fadern slapp ofta undan genom att neka till faderskapet och efterforskning var genom Gustaf III:s "barnamordsplakat" förbjudet. Det var förknippat med mycken skam och många döttrar, som födde oäkta barn försköts av sina föräldrar. Kvinnor med oäkta barn hade det svårt både praktiskt och ekonomiskt. Barnen lämnades ofta bort för att auktioneras ut som fosterbarn till den som krävde minst i ersättning. Barnen blev därigenom billig arbetskraft.

Brita Stina, som naturligtvis måste sluta sin tjänst hos borgmästaren, var i allt sitt elände ändå lyckligt lottad. Hon hade sin far och mor i Söderköping och de försköt inte sin dotter, tvärtom. Brita Stina med sin lille Carl August flyttade hem till föräldrarna, som 1832 köpt en del av parstugan Hospitalskvarteret nr 31, dvs. Rydebergsstugan.

Brita Stinas familj var från Ringarum men kom 1821 till Söderköping. Fadern Eric Andersson, född 1783, var dräng och torpare. Dessa arbeten betalades inte med pengar utan i natura, men i Söderköping fanns på 1820-talet obegränsat med lönearbete för en stark karl. Eric Andersson blev arbetskarl och deltog med hacka och spade i grävandet av Göta kanal.

Efter tjugotvå års slitsamt grävande av 58000 man var så äntligen Göta kanal färdigbyggd. Ombord på sin kungajakt Esplendian hade Carl XIV Johan kommit till Söderköping för att inviga kanalen, den 26 september 1832. Söderköpingsborna hade gått man ur huse för att få vinka till sin kung, vår förste Bernadotte. Säkerligen gick även Eric Anderson med hustrun Stina, dottern Brita Stina och dottersonen Carl August till kanalen för att få se en skymt av sin kung, hurra och vinka. Det sägs att tio tusen personer hade samlats i Söderköping, vilket innebär att det var trafik kaos med hästskjutsar i staden och att alla hållgårdar var överfulla.

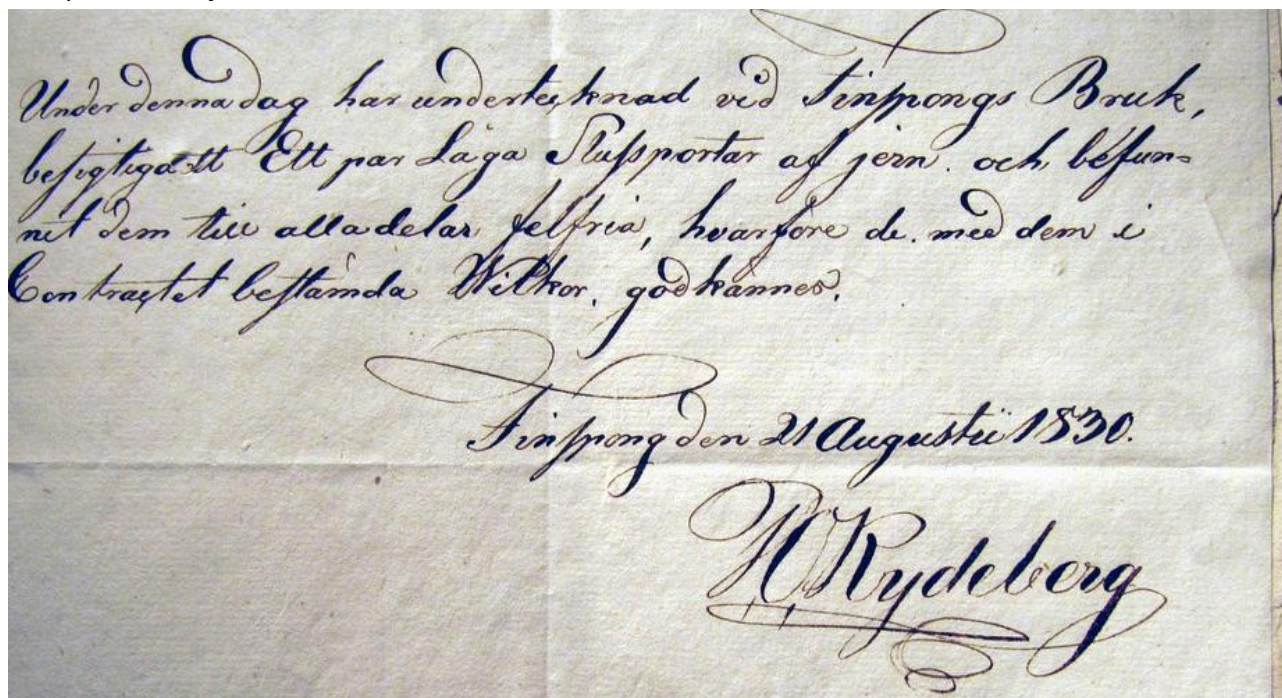
Med pompa och ståt hölls invigningsfesten senare samma kväll i Mem. Närvarande var kungen och drottningen, kronprins Oscar med gemål, kanalbolagets styrelse och andra speciellt inbjudna gäster. Baltzar von Platen, projektets eldsjäl, fick dock inte uppleva sitt livsverk. Han dog tre år tidigare. De som arbetat med hacka och spade var naturligtvis inte inbjudna till denna celebra fest, de fick se spektaklet på avstånd. En man som däremot troligen var inbjuden till festen i Mem var kanalbyggmästare Pehr Olof Rydeberg.

Kanalbyggmästaren

Innan vi återvänder till Carl August och hans familj i stugan, så ska jag berätta om Pehr Olof Rydeberg. Hans efternamn är ju onekligen intressant, eller hur? Pehr Olof föddes 1805 i Varvs församling, söder om Motala. Han blev tidigt moderlös och när fadern gifte om sig splittrades familjen. En moster i Linköping, gift Berzelius, tog hand om Pehr Olof och han fick, liksom sina kusiner, studera. Den unge mannen visade sig ha en teknisk begåvning, något som Göta kanal bolaget efterfrågade och Pehr Olof flyttade 1823 till Motala för utbildning i Göta kanal bolaget. Pehr Olof blev kanalbyggmästareelev.

År 1826 kom kanalbyggmästare Pehr Olof Rydeberg till Söderköping, eller rättare sagt till Gäversta i Västra Husby församling strax utanför Söderköping. I husförhörlängden kan man se att prästen gett Pehr Olof högsta betyg. Förutom sin bostad i Gäversta hade Pehr Olof ett rum "med städning och eldning" i Söderköping, vilket Göta kanal bolaget betalade med 2 Riksdaler 16 Shilling Banco per månad. Var rummet låg har jag tyvärr inte lyckats finna, inte heller vem städerskan var, men man kan ju fantisera. Kan rummet möjligen ha legat på borgmästaregården? Kan städerskan möjligen varit borgmästarens piga Brita Stina Ericsson?

Göta kanalarkivet i Vadstena Landsarkiv är för en amatörforskare svåröverskådligt med sina 262 hyllmeter, men jag har haft turen att finna intressanta dokument om Kanalbyggmästare Pehr Olof Rydeberg. Hans arbetsuppgifter i Söderköping var att inspektera stensättningar och murningar, mäta och göra beställningar på slussportar och järnbroar.

Under denna dag har undertecknad vid Finspongs Bruk,
besigtigadt Ett par Låga Slussportar af jern. och befund-
nit dem till alla delar felfria, hvarföre de med dem i
Contractet bestämde Wilkor godkännes.

Finspong den 21 Augusti 1830.

P. O. Rydeberg

Från Göta kanal arkivet på Vadstena Landsarkiv

"Under denna dag har undertecknad vid Finspongs Bruk,
besigtigadt Ett par Låga Slussportar af jern och befund-
nit dem till alla delar felfria, hvarföre de med dem i
Contractet bestämde Wilkor godkännes.

Finspong den 21 augusti 1830

P, O, Rydeberg"

Reseräkningar berättar att Pehr Olof ständigt var på resande fot. Oftast gick resorna till bruken Borkhult, Finspång, Hulta, Stavsjö, där han beställde och besiktigade slussportar och järnbroar, men även till Motala verkstad och kanalstationer, även på västgötasidan. Göta kanalprojektet hade ständigt en ansträngd budget, varför Baltzar von Platen införde restriktioner på resandet, vilket skulle ske efter "en häst". Men på vintern när en resa till Motala tog tre dagar istället för en dag kunde Pehr Olof i sin reseräkning motivera behovet av "tvenne hästar".

När jag sökt efter Carl Augusts "oangifvne" far så har jag sökt efter en ganska välbärgad man, inte nödvändigtvis förmögen men i alla fall inte en fattig dräng eller arbetskarl. Anledningen är att Carl August, son till en fattig piga, fick gå i Elementar Läroverket och att Eric Andersson (Carl Augusts morfar) fick råd att köpa halva gården Hospitalskvarteret nr 31 när dottersonen föddes. Jag tänker mig en ekonomisk uppgörelse. Därför är det intressant att titta på kanalbyggmästare Rydebergs ekonomi.

Pehr Olof Rydeberg hade en grundlön på 50 Riksdaler Banco per månad, vilket var ca fem gånger så mycket som en arbetskarl erhöll för tolv timmars arbete, sex dagar i veckan. Till denna grundlön hade Pehr Olof flera lönetillägg. För sommaren 1830 fick han 100 Riksdaler Banco extra utöver sin lön, vilket motsvarade en årslön för en arbetskarl. Han hade fri bostad och ytterligare ett rum i Söderköping. Ljuspenningar för 1831 var 12 Riksdaler 24 Shilling Banco. Utan överdrift kan man konstatera, att Pehr Olof var välbetald och mycket väl skulle haft råd att göra en ekonomisk uppgörelse med anledning av ett oönskat faderskap.

Efter att Göta kanal var färdigbyggd och invigd fick Kanalbyggmästare Pehr Olof Rydeberg en tjänst som ekonomidirektör för kanalens Västgötalinje och han lämnade Söderköping 1833. Året efter gifte sig Pehr Olof med Dorothea Hjort, dotter till häradshövding Anders Hjort och Carolina von Yhlen. Paret bosatte sig i Lyrestad i Västergötland och fick sex barn, tre söner och tre döttrar. Pehr Olofs barn med hustrun Dorothea blev alla framgångsrika och några av dem kom att syssla med nästa transportmedel, nämligen järnvägen. De tre sönerna blev stationsinspektör, postmästare och handelsagent i Norge. En dotter gifte sig von Wolffradt och var bosatt på Torstorp Säteri i Grimeton, en annan dotter var pianopedagog och gift med läroverksadjunkt Conrad Piscator och en tredje dotter gifte sig med en baningenjör. Alla blev de framgångsrika och bouppteckningarna vittnar om ett ekonomiskt välstånd. 1869 blev Pehr Olof Rydeberg Riddare av Kongl. Wasa-Orden för sina insatser för Göta kanal.

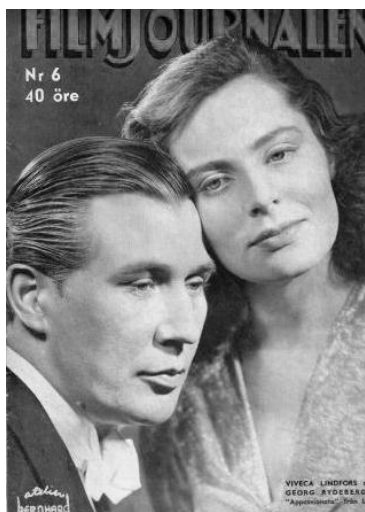
Som pensionär bosatte sig Pehr Olof Rydeberg i Vänersborg där han avled 1881, 74 år gammal. Han hade ägnat hela sitt yrkesverksamma liv åt Göta kanal, först under byggnationen i Söderköping och sedan under driften på Västgötalinjen.

†

Tillkännagifves
att

**Kanalbyggmästaren, Direktören och
Riddaren af Kongl. Maj:ts Vasa-Orden
samt innehafvaren af Guldmedaljen
för verksamt biträde vid
Hafvens förening,**

PER OLOF RYDEBERG,
född den 29 Augusti 1805,
lugnt och fridfullt afled
i Wenersborg Fredagen den 25 Fe-
bruari 1881 kl. half 5 eftm. efter
flerårigt lidande, djupt sörjd och
saknad af maka, barn och barnbarn,
slägt och vänner.
Sv. Ps. N: 473.

Georg Rydeberg och Viveca Lindfors

Namnet Rydeberg har gått vidare till den legendariske skådespelaren Georg Rydeberg, vars farfars far kanalbyggmästare Pehr Olof Rydeberg var enligt kyrkoarkiven.

Tillbaka till Rydebergsstugan

Året är 1838, oäkta Carl August ska snart börja skolan och så småningom konfirmeras. Han behöver ett efternamn och i husförhörslängden står Carl August antecknad med efternamnet "Rydberg". Ett e har fallit bort, vilket inte är helt ovanligt. Prästens husförhörsbetyg visar att både Carl August och hans mor Brita Stina var begåvade. De fick båda högsta betyg. Carl August gick i Elementar Läroverket i Söderköping och kom att bli bokhållare och skrivare. Han arbetade som bokhållare på Bjerka i Drothems församling och som skrivare hos häradsskrivare Jacob Eduard Anjou i Söderköping. Dokument skrivna av Carl August är mycket prydligt präntade och är i sig små konstverk.

År 1853 den 4 december, under Söderköpings värsta koleraepidemi, dog Carl Augusts morfar Eric Andersson. Under oktober, november och december 1853 dog 78 personer i S:t Laurentii församling Söderköping, och av dessa 78 personer dog 56 i koleran. Men Eric Andersson drabbades inte av koleran, utan han dog av ålderdom, 70 år gammal, i en av hårt arbete sliten kropp.

Bland tillgångarna i bouppteckningen efter Eric Andersson är halva fastigheten Hospitalskvarteret nr 31, upptagen till ett värde av 100 Riksdaler Banco. I bouppteckningen finns också ett testamente "som förordrar att, efter båda makarnes död all deras qvarlåtenskap skulle tillfalla deras dotterson Bokhållaren Carl August Rydeberg, med förbehåll likväl att om dottren dem öfverlefva hon under sin lifstid skulle få fritt husrum i deras lilla gård". Carl Augusts morfar och mormor har säkert känt till att oäkta barn inte hade någon arvsrätt och därför skrivit testamentet till sin dottersons fördel, så att stugan skulle ärvas vidare i släkten.

Men Brita Stina, Carl Augusts mor, var orolig och bekymrad för framtiden. Sonen hade nämligen börjat dricka, vilket också bekräftas i husförhörslängden, där prästen noterat "Begifven på rusdrycker". Hur skulle det gå när han blivit ägare till stugan, skulle han klara det? Skulle han suppa bort den? Att Carl August behövde en förmyndare blev alltmera uppenbart och Brita Stina talade med sin son om möjligheten att få en förmyndare. Den 23 mars 1857 skrev Brita Stina och sonen Carl August varsitt brev till Rådhus Rätten i ärendet. Brita Stina har haft hjälp att skriva, medan sonen Carl August prydligt präntat sitt brev själv.

Moderns brev:

"Enär min son Skrifvaren Carl August Rydeberg, genom sin böjelse för fylleri och dryckenskap som allt mera tilltagit och derunder han förskingrat klädes persedlar och äfven vidtagit åtgärd att afyttra den andel i min moders Enkan Stina Nilsdotters fastighet här i staden hvilken, efter hennes död skulle min bemälte son tillfalla, vid sådant förhållande saknar förmåga att sig och gods sitt sjelf vårda, så föranlåtes jag här med ödmjukast

anhålla att Rådhus Rätten, af nu uppgifne skäl måtte förklara min son Carl August Rydeberg, i omyndighetstillstånd och till hans förmyndare förordna Fabrikören E. T. Ferngren härstädes

Söderköping den 23 Mars 1857

Brita Christina Andersson"

Brita Stinas oro hade tvingat henne att skriva till Rådhus Rätten och berätta om sonens alltmera tilltagande dryckenskap och om att han i fyllan och villan gjort saker, som föranledde henne att begära sin egen son omyndigförklarad och satt under en förmyndare. Sonen hade förskingrat klädespersedlar, vilket jag inte har kunnat hitta i Rådhus Rättens Dombok, men han hade dessutom "*vidtagit åtgärder att afyttra*" fastigheten, som han efter mormoderns död skulle ärva. Avyttra är något kryptiskt, men något "*fuffens*", som kunde ha ändrat ägarförhållandet av stugan hade Carl August tydligen haft för sig. Var stugan möjligen en insats i poker-spel? Så säger ryktet, som varken går att dementera eller att bekräfta. Vad som däremot går att dementera är att stugan skulle spelats bort i poker, något ägarbyte skedde aldrig, varför ryktet förblir ett rykte med den trovärdighet ett rykte bör ha.

Sonen Carl August skriver:

" Wälloflige Rådhus Rätten i Söderköping

Som jag tidtals är besvärad af spasmodiska anfall hvarunder sansningen är borta, och iföljd deraf ej fullt skicklig att sköta den lilla egendom jag möjligen kan komma att erhålla, och dessutom mine anhörige will genom Wälloflige Rådhus Rättens försorg, tillstätta en Förmyndare för mig, så får jag härigenom dertill lemna mitt bifall.

Söderköping den 23 Mars 1857

C;A; Rydeberg"

Carl August insåg alltså sina problem och lämnade sitt bifall att bli satt under förmyndare, men anledningen till problemen tyckte inte Carl August var dryckenskap utan "*spasmodiska anfall hvarunder sansningen är borta*", men dokumenten talar sitt tydliga språk. Det var moderns förklaring som var den riktiga, Carl August "*förde ett supigt leverne*".

Rådhus Rätten i Söderköping agerade snabbt och redan den 2 april hade en förmyndare tillsatts och Carl August Rydeberg vara nu omyndigförklarad, vilket han skulle förbli hela livet. Bara några månader senare, 6 juli 1857, dog mormodern Stina Nilsdotter av ålderdom 71 år gammal och Carl August var nu ägare till stugan.

Carl August Rydeberg äger stugan och gifter sig

1859 gifte sig Carl August och Johanna Charlotta Svensdotter, född 1836. Hon var torpardotter från Svanskulla i Skönberga församling. De var några år bosatta på Bjerka i Drothems församling, där Carl August arbetade som bokhållare, men 1862 flyttade paret till Söderköping och bosatte sig i Rydebergsstugan, där de levde intill sin död 1912 respektive 1915. Carl Augusts mor Brita Stina kom också att bo i stugan, helt enligt morföräldrarnas önskan.

nas testamente. Carl August och Johanna Charlotta fick fem barn, som alla levde till vuxen ålder. Arkiven vittnar om att Carl Augusts dryckenskap fortsatte och i husförhörslängden skriver prästen om Carl August *"oordentligt supigt lefnadssätt"*. År 1875 blev Carl August stämd för fylleri på allmän plats och bötfälldes av Rådhus Rätten i Söderköping. Han fick böta 10 kronor, vilket var en mindre förmögenhet. Som om inte det var nog, så finner jag Carl August i fångrullarna från Länsfängelset i Linköping. Brottet var *"försvarslöshet"*.

Vad är då *"försvarslöshet"*? Personer som saknade fast arbete eller en förmögenhet att leva på var *"försvarslösa"*. Det hette att *"envar måste ha laga försvar"* och den som inte hade det kallades *"försvarslös"* och kunde dömas till tvångsarbete, som kunde ske i fängelserna eller i kronoarbeta kompanier. Staten tolererade alltså inte att någon var arbetslös och lagen var sträng. Att hysa en *försvarslös* i sitt hus var ett brott, likaså var man skyldig att anmäla en *försvarslös* till ordningsmakten. *Försvarslösa* jämfördes med lösdrivare och kringstrykande, läs luffare. Lagen tillämpades strängt. Carl August hade bostad och ägde till och med sin egen bostad men trots det dömdes han som en lösdrivare. Arbetsplikten avskaffades 1885.

Carl Augusts brott var alltså att han var arbetslös *"försvarslös"* och för det brottet har jag funnit Carl August elva gånger, mellan 1869 och 1883, i fångrullarna från Länsfängelset i Linköping. Strafftiden var mellan tre och sex månader och Carl August avtjänade totalt fyra år och tre månader i tvångsarbete.

I fångrullarna finner jag äntligen det jag sökt så länge, nämligen vem Carl Augusts far var. Där står: *"Carl August Rydeberg är oäkta son till Kanalbyggmästare Pehr Olof Rydeberg och Brita Christina Andersson; båda lefva och bo; han i Lyrestad församling Skaraborgs län; hon i Söderköping"*. Fångrullarna ger också information om Carl August. Han hade blå ögon, var 168 cm lång, slätrakad med mörkbrunt hår, som i 45-årsåldern blev gråsprängt för att i 50-årsåldern vara helt grått. Han snusade ur en näverdosa.

Religionsvården var en viktig del under fängelsetiden. Många fångar hade inte konfirmerats och kunde varken läsa eller skriva. I fängelset fick de religionsundervisning och Herrens Heliga Nattvard. Carl August däremot var duktig att både läsa och skriva och kristendomskunskapen var god, han hade konfirmerats 1846, men efter 1865 deltog han aldrig mera i Herrens Heliga Nattvard, vilket på den tiden var ett stort beslut.

Fattigdom på gränsen till svält

I stugan var det fattigt, fem barn skulle försörjas. Det gick väl hyggligt så länge Carl August hade en inkomst av sitt arbete som skrivare och bokhållare men efter 1869 var det si och så med inkomsterna, Carl August hade ingen fast anställning och var periodvis på tvångsarbete i Linköpings Länsfängelset. Varje gång Carl August lämnade fängelset fick han kvittera ut en symbolisk arbetsförtjänst, som inte räckte att försörja en familj på.

Ansvar för familjen vilade helt på Johanna Charlotta och det var ett tungt lass hon drog att hålla varmt i stugan och skaffa mat och kläder till de fem barnen. Hon finns på två foton, som visar en kvinna med rak hållning och höguret huvud, ett kroppsspråk som signalerar stolthet. Hon krökte inte rygg i onödan, enbart när hon passerad dörren till sin stuga, som bara var 149 centimeter hög. Men när svälten var nära tvingades även Johanna Charlotta släppa på stoltheten och begära fattighjälp. I Fattigvårdsstyrelsens protokoll från april 1882 står följande att läsa:

"No 29

Af f. Skrifvaren Carl Aug. Rydebergs hustru nu gjorda framställning, att erhålla fattighjelp, kunde styrelsen för närvarande ej bevilja, enär sökanden ännu är arbetsför samt sommaren stundar då tillfälle till arbeten lätt bör finnas".

Johanna Charlotta Rydeberg

Johanna Charlotta fick ingen hjälp från fattigvården men Rydebergarna räknades ändå till "Söderköpings stads fattige, som erhöj julgåfvor". De fick till jularna av fattigvården "penningar Kr 2:-, socker ½ kilo, kaffe ½ kilo, rågmjöl 8 ½ kilo, hvetemjöl 2 kilo". Vissa familjer fick också ett kilo fläsk till jul, men inte Rydebergarna. Vid några tillfällen fick de också ¼ famn ved till jul, som gjorde det möjligt att hålla den värsta kylan borta åtminstone under juldagarna.

Det skulle dröja ytterligare åtta år innan Johanna Charlotta tog mod till sig att åter begära hjälp från Fattigvårdsstyrelsen:

"1890 Januari 22

Företrädde Skrifvaren C.A. Rydebergs hustru och begärde ånyo understöd för sin sjuka man, i anledning hvaraf, och då Rydeberg numera vore oförmögen att vårda och försörja sig sjelf samt dessutom minnesslö och oduglig till allt arbete, styrelsen beslutade att Rydeberg skulle till full försörjning och vård å fattiginrättningen intagas, i sammanhang hvarmed ett till förmån för honom af hans morföräldrar den 25 November 1853 upprättat testamente å en del af tomten No 31 i Hostpitalsqvarteret nu af hustrun till styrelsen aflemnades och lemnades denna handling att förvaras till ledamoten Bergström, som hittills varit Rydebergs förmyndare."

No 8

C.A. Rydeberg

Rydebergs testamente

Carl August hade blivit *"minnesslö och oduglig till allt arbete"* varför fattigvårdsstyrelsen beslutade att han skulle *"till full försörjning och vård å fattiginrättningen intagas"*. Men makarna var inte *"utfattiga"*. De ägde halva fastigheten Hospitalskvarteret No 31, varför Johanna Charlotta fick lämna ifrån sig testamentet, som visade att Carl August ärvt stugan. Var det möjligen någon typ av pant? Hur som helst efter makarnas död sålde Fattigvårdsstyrelsen stugan för att *"gälda"* makarnas skuld.

Carl August och Johanna Charlotta hos fotografen

Det här stiligas gamla paret är Carl August och Johanna Charlotta Rydeberg, fotograferade i Söderköping av fotografen Frida Nylander år 1894. De ger ett mycket prydligt intryck och med vetskap om hur fattigt och eländigt de levde i sin stuga, kan man undra hur hade de råd att fotografera sig och dessutom vara så välklädda? Svaret tror jag heter, Frida Nylander. Hon är omvitnad att ha varit en godhjärtad kvinna, som kände för de fattiga i samhället. Frida kände paret Rydebergs son Emil som hade varit lärling hos Fridas far bleckslagmästare Nylander. Några år innan fotot togs dog Emil under dramatiskt och tragiskt omständigheter, som Söderköpings Posten i detalj skrev om.

När man på den här tiden skulle fotografera sig, då var det högtid, vilket innebar högtidskläder, som kunde lånas ur en garderob hos fotografen. Carl Augusts fina svarta kostym, vita skjortbröst och flugan eller Johanna Charlottas puffärmsklänning med brosch är lånade i Frida Nylanders fotoateljé. Bouppteckningen efter makarna visar att några högtidskläder inte fanns bland gångkläderna.

Carl August och Johanna Charlotta Rydeberg

Men Carl Augusts välansade skägg och hans grå lockar är äkta, så även Johanna Charlottas stolta hållning och den strikta mittbenan. Det är inte utan jag känner en viss stolthet över mina förfäder.

Makarna Rydeberg skulle leva ytterligare många år efter fotograferingen. Carl August dog av ålderssvaghet 1912, 81 år gammal och hans hustru Johanna Charlotta dog i magcancer 1915, 78 år gammal.

Kalle mä pipa köper stugan

Bouppteckningen efter makarna Rydeberg är minst sagt en mager historia och visar att, *"de var gårdsegare i Söderköping men i utarmade vilkor"*. Upptagna tillgångar i bouppteckningen är fastigheten: *"½:ten af gården och tomten under Port N:o 31 och Karta N:o 56 i stadens Hospitalskvarter, bevillingstaxerad till kr 600:-"* men makarna hade en skuld till Söderköpings Fattigvård för fattigvårdskostnader, varför boet uppvisade en brist på kr 794:76.

27 augusti 1915 annonserade Söderköpings Posten att halva gården Hospitalskvarteret No 31 skulle försäljas på offentlig auktion på Stadsfiskalskontoret i Söderköping. Köparen blev stenarbetaren Nils Magnus Karlsson, "Kalle mä pipa". Genom fattigvårdsstyrelsens försorg hade fastigheten sålts *"för gäldande af fattigvårdens fordran hos afdlidne Skrifvaren C.A. Rydeberg och hans jämväl afdidna maka Johanna Charlotta Rydeberg"*.

Är stugan flyttad i samband med Göta kanal bygget?

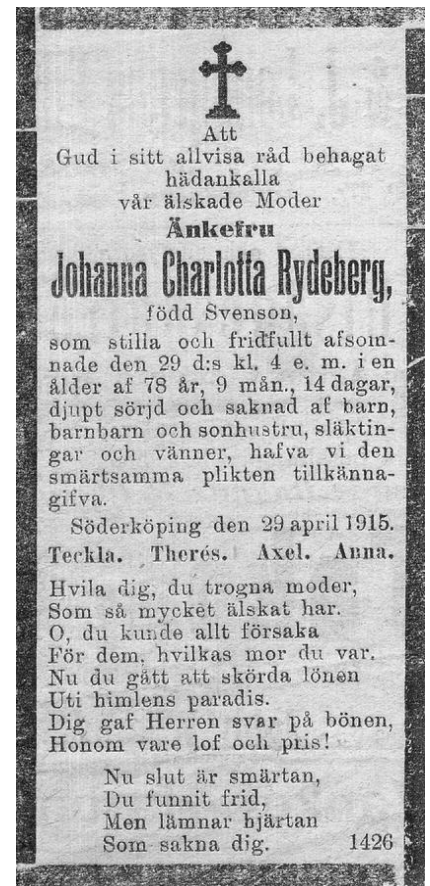
På stugans gavel sitter en skylt där man kan läsa: *"Det äldsta fastebrevet är från år 1828" och "Enligt hörsägen har stugan legat där Göta kanal nu går fram och flyttades hit när kanalen grävdes"*.

På Landsarkivet i Vadstena finns fastebrev och fastighetshandlingar äldre än från 1828, vilka beskriver en parstuga på tomten Hospitalskvarteret nr 31 redan innan kanalen byggdes. Ett exempel är lifgrenadjeren Bengt Nystens begäran om lagfart för halva gården år 1809, vilken beskriver en parstuga.

"hälften af vår här i Staden och Hospitals Qvarteret under Port Nummer 31. ägande och å Hospitalsgrund bebyggda Gård, bestående af en Stugubyggnad å Gatan, med halfwa förstufwan och ett därtill hörande Contoir, jämte nyttjande rätt af halfwa Tomten och halfwa Kryddgården, emot en betingad och öfwerenskommen Köpeskilling Femtio Nio Riksdaler Tolf Skillingar Fem och Ett Tredjedels Runstycken Banco".

I Nystens köpebrev från 1809 står att han äger halva gården, halva förstugan och stugubyggnaden mot gatan, detta måste vara en parstuga.

Även bouppteckningar från tiden innan Göta kanal visar att här låg en parstuga, liknande Rydebergsstugan. Husförhörslängderna visar också att två familjer bott på fastigheten innan kanalen byggdes. Det är osannolikt

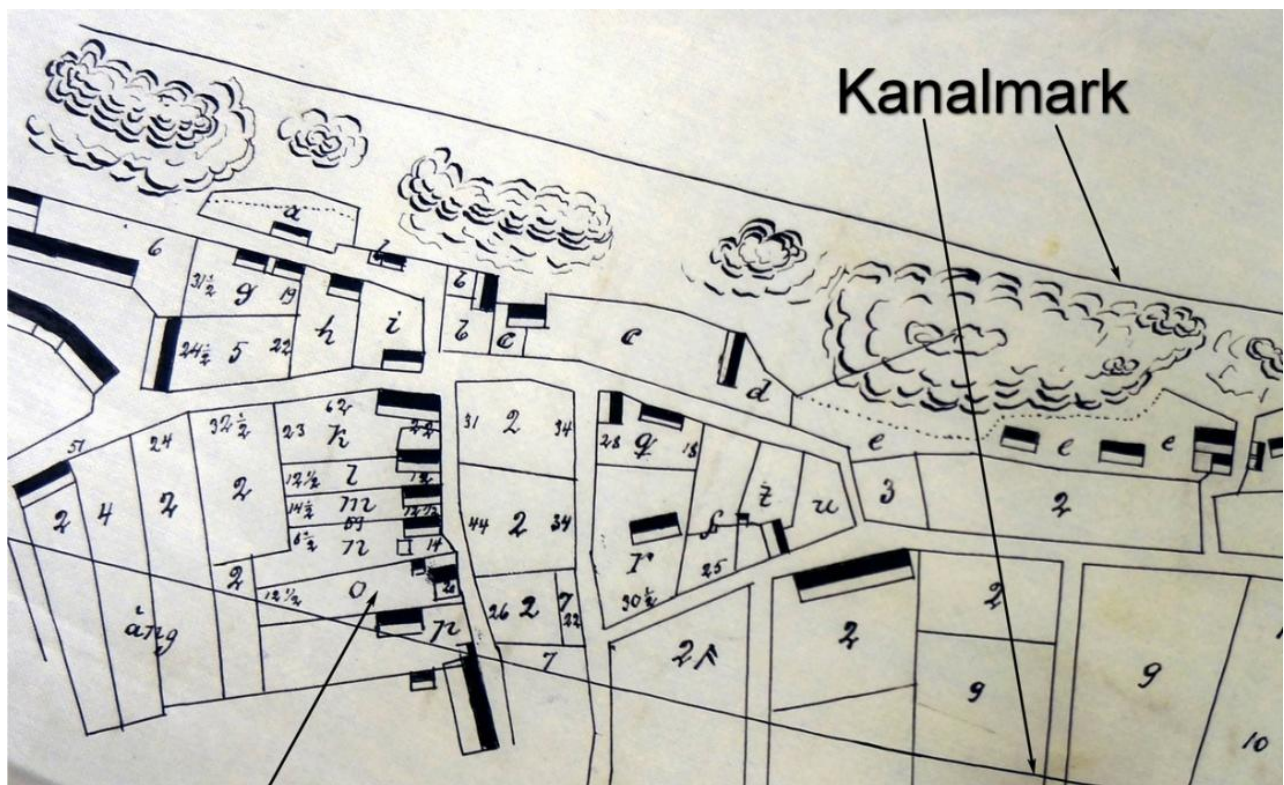
att man rivit en parstuga för att flytta hit en liknande stuga, varför jag vågar påstå att Rydebergstugan inte är flyttad.

I Göta kanalarkivet och Söderköpings kommunarkiv finns detaljerade kartor och listor över hur personer ersattes för förlorad mark vid kanalbygget. Inget tyder på att någon stuga flyttats till Hospitalskvarteret nr 31. Ola Lönnquist har i sin forskning om Rydebergstugan också kommit till samma slutsats (S:t Ragnhilds Gilles årsbok 2010), "Nej Kalle med pipas stuga är inte flyttad".

Men även en hörsägen har ofta ett litet korn av sanning i sig och så även den här.

Stugflytt till Hospitalskvarteret nr 31?

Stadsdelen Bergskvarter i Söderköping var på 1700-talet och tidigt 1800-tal, innan Göta kanal grävdes, bebyggd ända upp mot Ramunderberget, där av namnet. Här låg en hel liten by med mindre och större stugor, fähus och svinhus och däremellan smala gränder. Här bodde hantverkare och arbetsfolk såsom daglönare och arbetsskarlar.

Bergskvarter nr 57 Charta nr 21

Efter beslutet att bygga Göta kanal 1810 fick stora delar av Bergskvarter överges. På en stadskarta i Söderköpings kommunarkiv är Göta kanalprojektets markbehov inritat och listor visar hur markförluster kompenseras med annan mark runt staden.

Bergskvarter nr 57, Charta nr 21, på kartan markerad med litet "o", låg på gränsen till kanalmarken och när kanalbolaget fått sin del, återstod en liten trekant av tomten, som ägaren fick behålla. På Göta kanals del av

tomten låg enligt kartan ett hus, som i en bouppteckning beskrivs, "Hus och gård under No 57 i BergsQvartret å kyrkotomt upbyggd, bestående af stufwa och kammare samt ett wedsköfwe och swinhus...". Alla de här byggnaderna måste alltså flyttas eller rivas.

Av en ren tillfällighet har jag på Landsarkivet i Vadstena funnit ett köpebrev, som berättar att Carl August Rydeberg år 1862 sålde en ödetomt i Söderköping med beteckningen Bergskvarter nr 57 Charta nr 21, alltså den lilla biten, som blev kvar när Göta kanal tagit sin del. Tomtens yta var "19 qvadratstänger 25 qvadratfot", motsvarande ca 168 kvadratmeter. Tomten är det vi idag känner som "trekanten", bebyggd med ett 1800-talshus.

Sex år senare såldes fastigheten igen, men nu för 2000 Riksdaler Banco och samtidigt kan man i församlingsböckerna se att personer flyttat in på adressen. Det byggdes alltså ett hus på ödetomten "trekanten" 1862-1868. Förmodligen det hus, som står där idag.

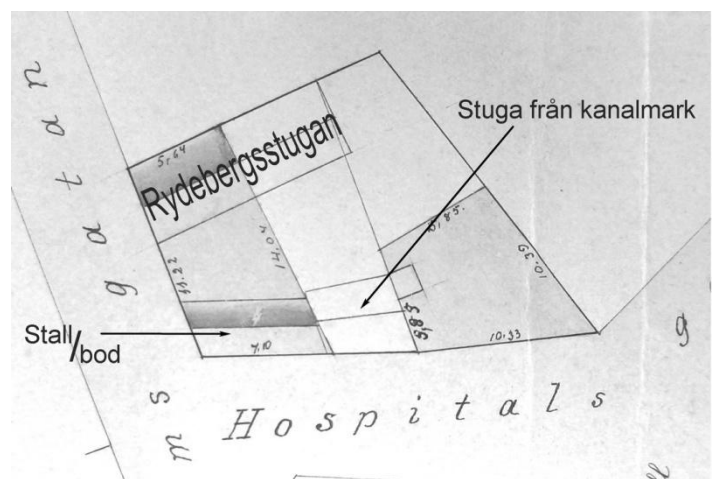

"Trekanten" Bergskvarter nr 57 Charta nr 21

Men när Carl August skulle sälja sin tomt år 1862 blev det problem. Det fanns inga dokument, som visade att Carl August var ägare till tomten. Rådhus Rätten löste då problemet genom att kalla in tre av varandra oberoende vittnen, som under sanningsed fick vittna om vad de kände till i ägarfrågan. I Söderköpings Rådhusrätts dombok kan man läsa, att alla tre vittnar om att Carl August Rydebergs morfar Eric Andersson köpt den lilla tomten. Det skedde 1832 samtidigt som han köpte en del i parstugan Hospitalskvarteret nr 31. Tomten ingick i samma köp och efter morföräldrarnas död ärvde Carl August tomten. Rådhus Rätten nöjde sig med det och Carl August fick sälja sin tomt.

Men ett av vittnena, änkan Christina Hammarström, säger något mera, nämligen: "hvarå en stuga då fanns uppförd". Hon påstår alltså att det låg en stuga på den lilla trekantiga tomten år 1832 när Eric Andersson köpte den. Stugan har förmodligen flyttats till trekanten från den del av tomten, som Göta kanal fick. Där låg ju enligt kartan en stuga, som skulle flyttas. Vittnet Christina Hammarström säger vidare att makarna Andersson "derefter gräfdde upp den qvarvarande tomtedelen", förmodligen för att odla på den. Men hon säger inte vad Eric Andersson gjorde med stugan, som inte fanns kvar när Carl August sålde tomten trettio år senare. Han kan ha sålt den, men mera troligt är att han flyttat stugan till Hospitalskvarteret nr 31, som han ägde.

I äldre fastighetshandlingar och bouppteckningar anges förutom parstugan ytterligare en byggnad (stall/bod) på tomten Hospitalskvarteret nr 31 och en tomtkarta från 1915 visar två byggnader förutom parstugan. Stallet/boden är förmodligen byggnaden i hörnet Hospitalsgatan/Drothemsgatan och den andra byggnaden mot Hospitalsgatan förmodligen den flyttade stugan från kanalmark/trekanten.

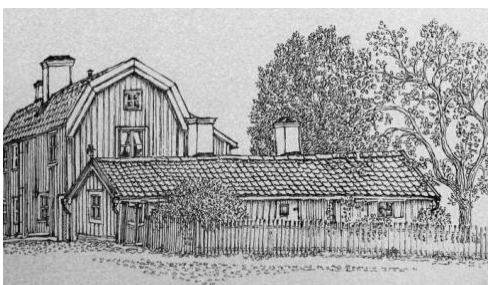
Tomtkarta 1915

Min teori

Den stuga, som jag på tomtkartan markerat med *"Stuga från kanalmark"*, tror jag har flyttats från kanalmark till tomten trekanten i samband med kanalbygget. Stugan flyttades sedan vidare i början av 1830-talet av min mormors farfars morfar Eric Andersson till Hospitalskvarteret nr 31. Flytten av denna stuga är anledningen till hörsägnen att Rydebergsstugan är flyttad. Fortfarande fattas några pusselbitar för att helt kunna bevisa min teori om stugflytt, men forskningen fortgår.

Rivning av stugor och plank

Hospitalskvarteret nr 31 har nästan varit en kringbyggd gård med två byggnader mot Hospitalsgatan och ett högt plank runt tomten. Äldre tiders fotografier har därför fått nöja sig med att avbilda stugan från gavelsidan eller möjligen titta in genom den höga porten.

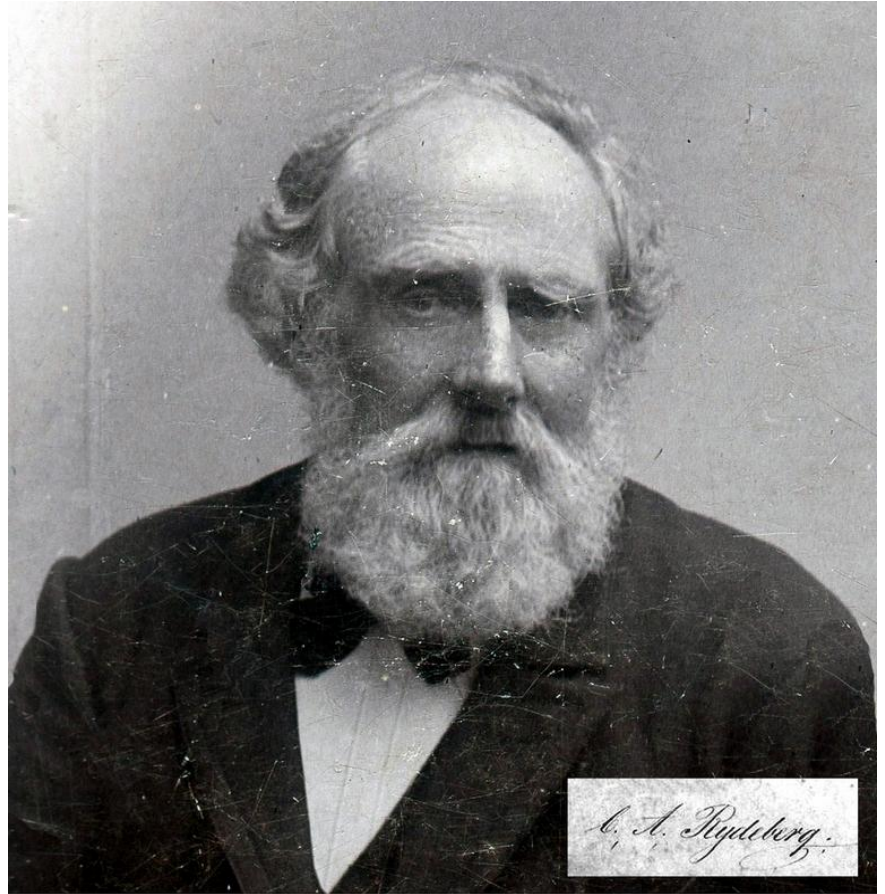

Efter ett förläggande från kommunen 1944 revs planket och de två byggnaderna mot Hospitalsgatan, varför senare bilder oftast visar Rydebergsstugan från långsidan så att stugans låga och långsmala karaktär kommer fram

Carl August och jag

Under min släktforskning och medan jag förberett den här berättelsen har jag lärt känna, min mormors farfar, Carl August Rydeberg väl. Så väl att jag ofta samtalar med honom, inte enbart i drömmen utan även i vaket tillstånd.

När jag talade om för Carl August att jag tänkte berätta och skriva en artikel om Rydebergarna, så blev han upprörd och arg. *"Det får du inte göra"*, sa han. Men jag förklarade för Carl August att mina åhörare och läsare är moderna människor från 2000-talet och att tiderna har förändrats sedan 1800-talet. Vi är inte, som 1800-talsmänniskorna. För oss finns det inte några *"oäkta"* barn. Alla barn är äkta och ska ha samma rättigheter och ingen ska diskrimineras. Vi tycker inte heller att man ska sätta människor i fängelse för att de inte arbetar, oavsett anledning. Och man anser i dag att alkoholism är en sjukdom. Jag ska också berätta att det bara är ett rykte att du spelade bort stugan på poker.

"Ja, rykten är det gott om" sa Carl August. Han veknade lite och med viss tveksamhet lät han mig berätta och skriva den här artikeln. Utan hans tillstånd hade jag inte gjort det.

Senast jag talade med Carl August var han på riktigt gott humör och hans annars så trötta ögon plirade och log när han sa: *"Du Christer, det var nog ändå bra att söderköpingsborna fick veta varför stugan heter Rydebergstugan"*

Uppsala i februari och mars 2014
Christer Eklund

